

## **ДІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД РІВНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ВІДНОСНО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

**Кириченко С. І.**

*адвокат,*

*аспірант*

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ  
м. Дніпро, Україна*

Рівність як основоположний та універсальний принцип, в царині якого міра прав і свобод, пропорційних їм обов'язків та їх гарантій, має власне змістове наповнення і відображає рівень демократичності, гуманності і справедливості держави, суспільства, законодавства і права, проникає в усі соціальні сфери людського буття та поширюється на усіх учасників певних суспільних відносин незалежно від їх походження, місця мешкання, статусу, стану, інших обставин, і допускає лише ті винятки, що зазначені у законі і лише стосовно певної категорії суб'єктів конкретних відносин.

Принцип рівності, інтегрувавши до законодавства України з міжнародних правових стандартів, був закріплений перш за все в Конституції України. У кількох статтях Основного Закону він виступає як універсальна засада, що застосовується до усіх людей, які на законних підставах мешкають в Україні. Ці норми проголошують, що усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах (ч. 1 ст. 21); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ч. 1 ст. 24) [1]. Засади деяких інших норм Конституції за цільовим спрямуванням проголошують, що кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї (ч. 1 ст. 51), діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ч. 1 ст. 52), рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (п. 2 ч. 2 ст. 129) [1]. Отже, вже з наведеного вбачається, що фундаментальні правові позиції держави і суспільства для подальшого їх використання в актах законодавства встановлюються саме Основним Законом держави.

Статтю 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнані найвищою соціальною цінністю, а статтю 8 надані гарантії на їх захист державою навіть безпосередньо на підставі самої Конституції. У той же час Конституція зобов'язує державу відповідати за свою діяльність перед людиною (стаття 3) та своїм нормам надає найвищу юридичну силу і проголошує визнання та дію в Україні принципу верховенства права (стаття 8). Тож, Конституція України в ієрархії національного законодавства закріпила

за собою найвищий статус щодо інших нормативно-правових актів і вимагає їх прийняття на її основі та у відповідності до неї, неухильно дотримуючись основоположних прав і свобод людини. Відтак, вона зобов'язує черпати в ній основоположні засади, а їх загально правове призначення конкретизувати у спеціальних законах, що закликані регулювати певні правовідносини.

У сенсі сказаного проблемним вбачається питання невключення осіб з інвалідністю, як найбільш потребуючої державної уваги доволі чисельної частини населення, до складу суб'єктів конституційно-правових відносин як самостійного елемента їх структури. Більш того до цієї частини населення у законодавстві України застосовуються медикалізовані терміни – глухі, сліпі, особи з фізичними або психічними вадами, що мають натік на дискримінуючу іншість цих осіб.

Так, за сучасної кримінально-процесуальної парадигми, принцип рівності всіх учасників кримінального провадження перед законом і судом означає, з одного боку, гарантування кожній особі, яка бере участь у справі, незалежно від будь-яких її ознак – раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак – однакових можливостей для реалізації своїх прав і захисту законних інтересів, покладення рівних обов'язків відповідно до її процесуального становища, а з другого боку, вимогу, адресовану державним органам і посадовим особам, які здійснюють кримінальне судочинство, забезпечити рівні можливості для всіх учасників кримінального провадження відповідно до їх процесуального статусу [2, с. 744]. Утім національне законодавство продукує бінарне ставлення до інвалідизованих осіб, відкриваючи простір як до їх дискримінації, ризик якої зростає з огляду на відсутність в Основному Законі держави прямої засадничої неприпустимості використання ставлення до них на загальних умовах, як найбільш уразливої категорії учасників суспільних відносин і тим більше кримінально-процесуальних, так і ускладненого інвалідністю захисту їх прав, особливо під час кримінального провадження, здійснюваного відносно такої категорії осіб.

Продовжуючи залишатися, починаючи з Конституції і далі в більшості законів, особливо кодифікованих, в категорії «інших», інвалідизовані громадяни, не зважаючи на законодавче введення політкоректного терміну «особи з інвалідністю», за яким криється уся номенклатура соціальної структури населення, схоже не позбавилися статусу «інвалід» і погляд на них вочевидь не набув політкорекції, про що свідчать абстракції поглядів держави на проблеми застосування, забезпечення, здійснення прав осіб з інвалідністю у кримінальному процесі, розв'язання яких мусять задовольнятися допоки що за

залишковим принципом або за правилом патерналістського уподобання.

Право та юридичний закон є феноменами людства. Людсьми вони створюються і розвиваються, охороняються і здійснюються, спрямовуються на забезпечення життєдіяльності суспільства та його соціальної структури відповідно до організаційної форми устрою їх співіснування. Право – соціальне явище, яке еволюціонує від звичаїв первісних общин до стандартів правової держави та від володіння людиною як рухомим майном до пріоритету приватних інтересів людини над публічними правами держави, від виключення найбільш уражених фізичними чи психічними вадами людей із суспільства до обов'язку держави створювати їм рівні з іншими умови активної повноцінної життєдіяльності без будь-яких проявів дискримінації. Перебуваючи під впливом соціальних, економічних, політичних та культурних процесів, право розвивається, стверджується, набуває нової якості та прагне досягнення однакового наділення ним кожної людини, усунення нерівних можливостей його активізації, рівності усіх осіб перед законом і судом. Право зобов'язує державу провадити заходи протидії його порушення та, інтегруючи в норми актів законодавства, створює стандарти поведінки і відносин в усіх сферах людського життя і діяльності.

Тому Україна, політико-правовий курс якою взято на розбудову демократичної, соціальної, правової держави, проголосивши здійснення своєї діяльності для людини і заради її благополуччя, поставивши у центр державної діяльності людину, має у Конституції надати громадянам з інвалідністю гарантії забезпечення усіма нормативно-правовими актами реально рівних правових, соціальних, економічних, політичних, культурних, духовних, фізичних і матеріальних можливостей в усіх суспільних відносинах, окремою нормою наголошуючи на застосуванні засад справедливості, гуманності та рівності у правах, перед законом і судом до осіб з інвалідністю у кримінальному процесі.

Грунтуючись на хибах практики застосування до осіб з інвалідністю норм кримінально-процесуального законодавства та ураховуючи вищевикладені міркування, необхідним є, на нашу думку, формулювання у Конституції основоположної засади, а в Кримінальному процесуальному кодексі України галузевого принципу щодо забезпечення рівності, заборони дискримінації та обов'язку застосування недискримінації громадян з інвалідністю.

На виконання Конвенції про захист прав людини і громадянина та основоположних свобод і Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю необхідно передбачити у Конституції зобов'язання забезпечувати і

заохочувати повну реалізацію усіх прав людини і основоположних свобод людини і громадянина усіма інвалідами без будь-якої дискримінації, а також рівність такої категорії громадян перед законом і за ним та забезпечити захист їх прав і рівне користування ним.

У КПК України необхідно замінити медикалізовані терміни на введений Законом України термін «особа з інвалідністю» та на його основі спеціальні кримінально-процесуальні терміни, а також передбачити на основі конституційних прав і свобод права інвалідизованих підозрюваних, обвинувачених, засуджених.

### **Література:**

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/ВР-96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата доступу – 13.03.2021).

2. Велика юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура /редкол.: В.Т. Нор та ін.; Нац. акад. прав наук України.; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. 960 с.

3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата доступу – 13.03.2021).

4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Закон України від 21.03.1993 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата доступу – 13.03.2021).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата доступу – 13.03.2021).